

A HÍR ÉS A HÍRÉRTÉK VISZONYA
A 2006. április 13-i nap írott sajtójának elemzése

Egyetlen nagy jelentőségű eseményt kiválasztva vizsgáltam a kampány tükröződését a hazai sajtóban. Az országos lapok összehasonlító elemzésével azt kívánom bemutatni, hogy a hírek és a hírértékek viszonyában miként engedtek a lapok az objektivitásra törekvés helyett a számukra és közönségük számára vonzó hírértékek kiemelésének.

1. A hír és a hírérték kapcsolata

A tömegkommunikációs modellek fejlődésében nagy előrelépésnek számított, amikor White felfedezte a kapuőrt (White, D. 1950). Ám ő még úgy gondolta, hogy a kapuőrök – szerkesztők újságírók – egyéni ízlésük alapján szelektálnak, illetve igyekeznek kielégíteni befogadók igényeit.

A következő lépésben viszont egyre pontosabb körülírást kapott a „hírérték”, és úgy vélték, hogy nem a véletlen adja a kiválasztását a híreknek, hanem egy tudatosan vagy nem tudatosan használt kódrendszer. A magasabb hírértékű információ kerül előrébb, válik vezető hírré, és az alacsonyabb szelektálódik ki. A 60-as évektől felerősödött az a Lippmann-i felismerés, hogy mint Lippmann írja 1922-ben a hírkészítés rutinizálódásáról: „a jelentés durva egyszerűsítése nélkül a szerkesztő hamarosan belepusztulna az idegeskedésbe” (McQuail, D. 2003. 243). Viszont abban már megoszlottak a vélemények – ha vita nem is fókuszálódott a kérdésre –, hogy a hírérték vajon hosszú távú stabilizálódást, a konkrét közönségízléssel szembeni professzionális sablont jelent-e (Erbring, L. 1989, Galtung, J.– Ruge, M 1965), vagy épp a társadalom relativizáló elvárásait emeli be, mondván: a hírérték szelekció is az oka a média valóságtorzításának.

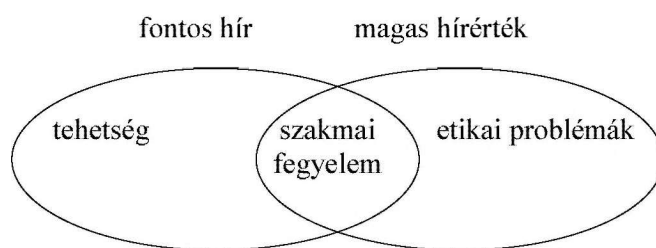
Ebben az implicit módon megbúvó kérdésben szeretnénk állást foglalni, de előbb nyúljunk vissza Whitehoz, és fordítsuk figyelmünket arra, hogy ma is van befolyása az újságíró személyes ízlésének a hírszelekcióban, illetve az olvasó elvárásainak is kiszolgáltatottaivá válhatnak a szerkesztők. Ez a két szempont pedig azt jelenti, hogy nem mehetünk el a szerkesztés valóságát

relativizáló momentumai mellett, miközben azt is túlzás volna állítani, hogy az objektivitásra törekvés nem jellemzője a hírkezelésnek¹.

Ennek a relatív is – objektív is állapotnak az elméleti keretét egy olyan modellel kísérlem meg ábrázolni, melyben a hír kapja az objektív, és a hírérték kapja a relatív dimenziót. Utóbbi ugyanis az aktualitások, érdekek, és elvárások viszonyaiban bontakozik ki, előbbi viszont – elegendő, ha áttekintjük a hír máig összegyűjtött definícióit (ld. McQuail 2003) – döntő többségében az objektivitást hangsúlyozza².

A hírrel szembeni elvárásunk a pontosság, az igazság és az objektivitás. Ezzel szemben viszont a hírértéknél az aktualitás, a kultúrafüggés, azaz a relatív dolgok is meghatározók. Maga a hírérték kifejezés is sugallja az értéktartalmat és az érték relatív voltát. Az alábbi halmazokkal ábrázolt ábra azt mutatja, hogy 1. lehet fontos hír az is, aminek nincs aktuálisan hírértéke, 2. hogy aminek magas hírértéke van, azt nem feltétlenül szabad mindig leköszölni, mert vannak etikai korlátok, s 3. a két halmaz metszete eredményezi a szakmai fegyelmet, de az „alibi”, azaz a kockázatot kerülő újságírást is³.

A hír és a hírérték viszonya

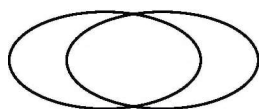
A posztszocialista sajtóban két gond fordul elő sűrűn. Az egyik, hogy a hírérték maximalizálásának lázában a kelleténél több magánélet-sérelmet követnek el, a másik, hogy az értelmiségi és morális túlfűtöttség oltárán áldozva megfélekeznek a szakmai fegyelemtől. Ezt a fenti halmazelméleti megközelítéssel is ábrázolhatjuk:

¹ Ld. ezzel kapcsolatban az objektivitás doktrínáról szóló elméleti vitákat.

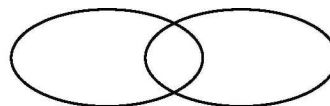
² A két szélsőséges megközelítés, mely szerint a hírmédiának a valóság tükrözését kell szolgálnia (objektivitás doktrína), vagy hogy mivel ez úgyis lehetetlen a hírmédia csinálhat és csinál is bármit, egyaránt elvethető (Bajomi-Lázár P. 2003).

³ Bővebben és példákkal is illusztrálva ld. Zsolt P. 2005.

Posztszocialista struktúra

Ideális struktúra

2. 2006. április 13.

Bármely nap kiválasztható a hír és a hírérték viszonyának elemzéséhez. Különösen azonban a választási időszakok okoznak nagy kísértést a médiának, hogy a hírérték maximalizálására törekedjenek. Legalább két szempont miatt: egyrészt, mert nagy a befolyásolási lehetőség, és az egyes szerkesztőségek úgy érzik, élniük kell a lehetőséggel. Másrészt, mert az olvasók is inkább várják ilyenkor saját preferenciáik megerősítését, mint a körütekintő tájékoztatást.

Etikailag ezek a helyzetek ugyan kezelhetők, ha a szerkesztőség előre bejelenti például, hogy melyik oldalt akarja majd a választások idején támogatni, de úgy is, hogy bár fokozza az eseményekről szóló tájékoztatást, de nem kezd manipulálni.

2006 április 12-e a két választási forduló közti időszak egyik legforróbb pontja volt, mert három nappal az első forduló után Orbán Viktor lemondott a miniszterelnök-jelöltségről⁴. Mindezt amiatt tette, mert a kispártként, de mégiscsak a parlamentbe bejutott MDF vezetőségével immár egyezkednie kellett. Dávid Ibolya korábbi kijelentésére, mely szerint csak akkor lép szövetségre a FIDESZ-szel, ha ő lehet a miniszterelnök, Orbán egy kompromisszumos ajánlattal állt ekkor elő: Bod Péter Ákost, egy hajdani MDF-es minisztert javasolt maga helyett miniszterelnöknek cserébe az MDF-es választási szövetségért.

2.1. Hírek a nagy lapok címlapján

A baloldali orientációját és párt-elkötelezettségét nyíltan és egyértelműen felvállaló Népszava címlapján a főcím így hangzott: „Dávid szerint Orbán

⁴ Orbán nemcsak visszalépett, hanem egyúttal az MDF-közeli Bod Péter Ákost ajánlotta közös jelöltként. Dávid Ibolya, aki röviddel azelőtt a Fidesz választási programját nagyon keményen elutasító levelet küldött a Fidesz vezetőinek, elutasította a Fidesz ajánlatát, azzal indokolva ezt, hogy Orbán a közös program elveinek tisztázása helyett személyi alkut kezdeményezett, márpedig ennek nincs értelme, amíg a konzervatív elvek szempontjából akkora a távolság a programok között, amekkorát az MDF elnöksége lát. Ezen az sem segít, „ha Ön az utolsó pillanatban elhagyja a süllyedő hajót, és a felelősséget áthárítja másra” – írta Orbánnak Dávid Ibolya.

elhagyta a süllyedő hajót” – és az oldalt egy ehhez a főanyaghoz kapcsolt Orbán-karikatúra uralta. Valóban Orbán nem azért lépett vissza, amit Dávid Ibolya értelmezését elfogadva a Népszava kiemelt, tehát, hogy elmeneküljön a süllyedő hajóról, hanem azért, mert úgy értékelte, hogy így tudja megtartani a hatalmat. A Népszava olvasótáborának azonban ez megközelítésnek tetszett, melynek pusztán azért is hírértéke volt, mert Dávid Ibolya ezt nyilatkozta.

A Magyar Nemzet április 13-i címlapja így tálalta az előző nap eseményeit: „Dávid nemet mondott a jobboldalnak”. A vezető hírt egy manipulatív szándékú fotó illusztrálta, amelyen felülről fotózva látható az MDF elnöke, amint éppen egy rácsos kapun halad át, de címlapos vezető anyag az objektívabb hírkritérium szerint történt.

A Magyar Hírlap címoldali híradását Orbán Viktor nagyméretű fotója illusztrálta. A Fidesz elnökét a drámai sajtótájékoztatón szemből fotózták, és a képen éppen széttárja karjait, ami a metakommunikáció nyelvén a nyitottságot hangsúlyozza, a főcím pedig így hangzik: „Dávid nem hajlandó tárgyalni a Fidesszel a közös kormányfőjelöltről”. Ez korrekt, a lényegét összefoglaló hírközlés volt.

A Népszabadság aznapi címlapja volt a legrafináltabb⁵. A főcím azonos a Népszava által kiemelt üzenettel: „Dávid: Orbán el akarja hagyni a süllyedő hajót”. A szöveg kiemelésének manipulatív jellegénél is jellemzőbb azonban a címlapra került fotó, amely Orbánt a sajtótájékoztató közben alulról mutatja, arca csak félig látszik a pulttól, mintha maga is éppen süllyedőben volna, vagy menekülni készülne.

Végül kitekintésként érdemes megfigyelni egy nem politikai profilú, és vezető bulvár-napilap címoldalát is. A Blikk címlapján fő helyen, Orbán Viktor nagyméretű portréjával a következő címet olvashattuk április 13-án: „Orbán szenzációs bejelentése – „Belőlem nem lesz miniszterelnök” A Blikk belső oldalain is megfigyelhető, hogy óvatos kiegyensúlyozó, kívülálló stratégiát folytatott ezen a napon. Belül az egész oldalas cikkhez, amelynek fő anyaga egy exkluzív Orbán-interjú, mindhárom főszereplő, Orbán, Dávid, és Bod Péter Ákos fotóját is mellékeltek, azzal a címmel: „Orbán kész háttérbe vonulni”. A nagypéldányszámú bulvárlapok korrektebb hírkezelésének egy-szerű a magyarázata: ezek a lapok nem szűkítik le tudatosan olvasótáborukat egyik vagy másik politikai pártcsoporthíveire.

⁵ <http://www.nol.hu/cikk/400536/>

2.2. Hűség vagy árulás

Mindkét oldal sajtója manipulatív módon adott hírt a talpon maradt MDF-es képviselők visszaléptetéséért folyó küzdelem állásáról. Az MDF vezetése ugyanis szembefordult a FIDESZ-szel, ami konfliktust eredményezett a konzervatív oldalon magában a pártban is. Ezt a lapok aszerint, hogy milyen irányban akartak manipulálni a választási eredményeket, eltérően interpretáltak. A FIDESZ párti Magyar Nemzet az MDF-ben a kilépőket emelte ki, míg a baloldali sajtó az MDF vezetését támogatta, és a belső zavar híreit rejtette el. A cikkek gondos elolvasásával végül is meg lehetett ismerni a tényeket, például azt, hogy ki lépett vissza és ki tartott ki az MDF vezetése mellett, de a cikkek címei és az információ felvezetése homlokegyenest ellenkező üzeneteket közvetítettek. (Címek a Népszabadságból: Az MDF a hűséget ajánlja; A legtöbb fórumos jelölt az MDF mellett marad; Ajánlatok és nyomás alatt; Héják a jelöltek feje fölött; MDF-es lépések oda és vissza – illetve címek a Magyar Nemzetből: Sorra lépnek vissza a fórumosok; Csáky András is visszalépett; MDF: visszalépések a vezérkar bánatára).

3. Összefoglalás

Elemzésünk lényege nem médiaetikai jellegű volt. Nem azt állítottuk, hogy az egyik lap objektív híradásra orientált, míg a másik a relatív hírértékek alapján tevékenykedett. (Etikai szempontból említést tettünk a Magyar Nemzet fotómanipulációjára is.) Ha valamelyik oldal jobban is teljesített, annak oka a helyzetben, és nem a lap minőségében keresendő. Végezetül pedig azt sem szeretnénk állítani, hogy a hírérték-szelekció kerülendő volna, még ha itt a példa arról is szólt, hogy a hírértékorientáció túlzott volta könnyen a valóság torzított bemutatását eredményezheti.

Felhasznált irodalom:

- Bajomi-Lázár P. 2003: Az objektivitás-doktrína nyomában, *Médiakutató*, 2003 nyár, 13–39.
- Erbring, Lutz 1989: Nachrichten zwischen Professionalität und Manipulation. Journalistische Berufsnormen und politische Kultur. In: Kaase, Max/W. Schulz (Hrsg): *Massenkommunikation, Kölner Zeitschrift für Sociologie und Socialpsychologie*, Sonderheft. pp. 301–313.
- Galtung, J.– Ruge, M: 1965 The structure of foreign news, *Journal of Peace Research*, pp 1:64–90.
- McQuail, D. 2003: *A tömegkommunikáció elmélete*, Budapest, Osiris.
- White, D. 1950: The „Gate Keeper”: A Case study in the selection of news, *Journalism Quarterly*. 41. pp. 45–51.
- Zsolt P. 2005: *Médiaháromszög*, Bp.–Vác, Eu-Synergion.